

AZERBAYCAN'IN CECİM, PALAZ, ŞEDDE DOKUMALARI ÖRNEĞİNDE GÜNCEL KUMAŞ ve GİYSİ TASARIMI UYGULAMALARI

MODERN FABRIC AND CLOTHING DESIGN APPLICATIONS IN THE CASE OF AZERBAIJAN'S JEJIM, PALAZ AND SHEDDE WEAVINGS

Sedef ACAR* – Minara GULİYEVA**

ÖZ: Araştırmanın öncelikli amacı; Azerbaycan'ın dokuma kültürüne ait geleneksel düz dokumaların teknik, desen motif ve malzeme özelliklerinin incelenmesi ve giysilik kumaş nitelikleri kazandırılmak üzere yeni tasarımlarda ilham kaynağı olarak kullanılmasıdır. Tekstil sektöründe geleneksel öğeler sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle 60'ların sonlarına doğru yaşanan modernizm sonrası süreçte giysilik kumaş sektöründe yoğun şekilde görülen bu eğilim günümüzde de devam etmektedir. Geleneksel teknikler ve malzemelerin güncel tasarımlara taşınmasıyla sağlanan ve günümüzde önemi sıklıkla vurgulanan sürdürülebilirlik kavramına da hizmet eden tür tasarım çalışmalarını kültürel, çevresel ve ekonomik getiriler içermektedir. Dolayısıyla, Azerbaycan'da üretilen, Türkçe sınıflandırmalarda "düz dokuma yaygılar" grubuna karşılık gelen ve Azerbaycan'da "havsız halılar" adı verilen guruptaki "cecim", "palaz" ve "şedde" dokumalarının güncel tasarım diliyle değerlendirilmesiyle sürdürülebilir tekstil üretim hareketlerine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda geleneksel Azerbaycan düz dokuma tiplerinden üçü, bütüncül bir yaklaşım gösterilerek kumaş tasarımında ve giysi tasarımında esin kaynağı olarak kullanılacak ve yeni tasarımlara ulaşılabilecektir. Çalışma sürecinde giysi tasarımı ve onun çalışma malzemesi olan dokuma kumaşlar form-desen, renk ve tuşe ilişkileri dikkate alınarak tündengeyim anlayışıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cecim, palaz, şedde, geleneksel dokuma, giyim modası.

ABSTRACT: The main purpose of the research; To explore the technical, embroidery, motifs and material features of traditional weaving carpets of Azerbaijan's weaving culture and use them to gain the quality of fabrics in new designs as a source of inspiration. National elements are often used in textile sector. Especially, in the late 60s during the modern period this trend was very noticeable in the fabric sector which continues nowadays. These kinds of design works have cultural environmental and economic benefits which are often emphasized today serve the concept of sustainability providing the transfer of traditional techniques and materials to the existing designs. Therefore, the aim of flat-weave carpets such as "jejim", "palaz" and "shedde" produced in Azerbaijan is to contribute sustainable textile production by evaluating the existing design language.

With the perspective of research three of the traditional Azerbaijani plain weaving types will be used as a source of inspiration in fabric design and garment design by taking a holistic approach and new designs will be achieved. During the working process, garment design and woven fabrics which are its working material will be worked with deductive approach by considering form-pattern, color and touch relations.

Keywords: Jejim, palaz, shedde, traditional weaving, fashion clothing

* Doç. Dr. – Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Tasarımı Ana Sanat Dalı / İzmir - sedef.acar@deu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil ve Moda Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Öğrencisi / İzmir - minara.guliyeva85@yahoo.com

1. Giriş

Tasarım eylemi, tasarım girdisi olarak ortaya koyulan unsurların yaratıcı yaklaşım ve teoriye dayalı tasarım bilgileriyle işlenmesiyle eşsiz tasarım nesnelere üretimeye odaklanır. Çalışma nesnesi ne olursa olsun tasarım kavramına geniş açıdan bakıldığında, belirli esaslarının olduğu görülmektedir. Bunların en önemlilerinden birisi esin kaynaklarıdır.

Tasarım oluşum sürecinde araştırma, yenilik, yaratıcılık, çok yönlülük ve gidilecek ilk yönü bulmak esastır. Tasarım sürecinin ardındaki itici güç, özgün fikirlerin gelişmesine neden olur. Bir şeyin hissediliş ve vücutta duruş şekli, sürecin en can alıcı noktalarından birisidir ve bunun için birçok kaynaktan esinlenilebilir (Seivewright, 2013: 20).

Geçmişten beri var olan doğal liflerden günümüz teknolojisinin sunduğu malzemelere kadar geniş bir alanda çalışan tekstil tasarımcılarının esinlendiği çok sayıda kaynak mevcuttur.

“Soyut kavramlar veya somut nesnelere, güncel olaylar, tarih, mimari, görsel-ışitsel sanatlar gibi sayısız esin kaynağı yanında tekstil tasarımcısının faydalandığı en önemli kaynaklardan birisi geleneksel tekstillerdir.” (Acar ve Tosun, 2016: 115).

Modern tasarım eğitiminin gereklerini yerine getirerek geleneksel tekstilleri estetik, malzeme, üretim tekniği açısından ele alıp yeni tasarımlara dönüştürmek ve güncel moda ortamına taşımak günümüz tekstil modası eğilimleri açısından önemlidir.

Geleneksel tekstillerin güncel modada kullanılmasına yönelik eğilimler 60'lı yıllarda daha yoğun hale gelmiştir. “Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde I. ve II. Dünya Savaşları, ardından gelen ve 1965 yılına kadar süren Vietnam Savaşı sürecinde mutsuz ve içine kapalı bir savaş sonrası nesli yetişmiştir. Modern mimarinin ortaya koyduğu ‘Pruitt-Igoe’ gibi dar gelirli Amerikalıların yaşadığı apartmanlar soğuk, insana yabancı, beton görünümleriyle tek düze hayatın sembolleri haline gelmiştir. Bunun gibi sosyal ve politik etkilerin psikolojik dışavurumları giyim modasında bir devrimin yaşanmasına neden olmuştur. Genç kuşak, bireyselliğinin biçimsel dışavurumunu giyim tercihleriyle gerçekleştirmiştir.” (Acar ve Tosun, 2016: 115).

Amerika Birleşik Devletleri’nde “hippie” adı verilen, küreselleşme karşısında bireysel ve yerel olanı destekleyen özgürlükçü gençlerin önderliğinde başlayan hareket, moda dünyasında yansımalarını bulmuş; “1968 yılında tekstil ve moda tasarımcısı George Kenneth Scott’ın “hippie-gipsy-look” koleksiyonuyla geleneksel değerlere olan eğilim doruk noktasına ulaşmıştır” (Buzatti, 1963). Giysi formlarına paralel olarak, onun çalışma malzemesi olan kumaşlar da motif, desen, doku, renk açısından geleneksel tekstillere odaklanmıştır.

Geleneksel tekstillerin güncel modada kullanımının tercih edilmesi, Batı’daki kitlesel hareketler kadar psikolojik nedenlere de

dayandırılmaktadır. Örneğin Larsen ve Weeks (1975: 64); şehir hayatının insanları doğadan koparmasının yarattığı özlem duygusunun ruhsal, estetik boşluklar yarattığını düşünmektedir. Onların düşüncesine göre; tekstillerde doğal dokular ve malzemelerin kullanılması insanoğlunun ruhsal boşluklarını doldurmaktadır.

Sosyal ve psikolojik etkilerin ortaya koyduğu gerekçelerle tekstil tasarımcıları geçmişte olduğu gibi günümüzde de geleneksel tekstillerle ilgilenmektedir. Tasarımcılar geleneksel tekstilleri gelenek, örf ve adetler açısından veya motif, desen, renk, yapı gibi fiziksel özellikleri açısından ele alarak, soyut ve somut çağrışımlarıyla tasarım ürünlerini ortaya koymaktadır.

Belirtilen anlayışla, Azerbaycan'da dokunan geleneksel dokumaların bir grubu olan "cecim", "palaz" ve "şedde"ler, tasarımlar için bilgi kaynağını sağlamak üzere araştırılarak yeni bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

2. Malzeme ve Yöntem

Azerbaycan halk dilinde ve tekstil literatüründe "havsız halı" adıyla anılan "cecim", "palaz" ve "şedde" gibi dokumalar, Anadolu'da "düz dokuma yaygılar" sınıflandırmasına karşılık gelmektedir. (Guliyeva ve Acar, 2018: 20)

Taghiyev ve Taghiyeva'nın (2007: 212-215) da özellikle üzerinde durdukları üzere; Azerbaycan'da bu tür dokumalara verilen isimler bölgelere göre terminolojik farklılıklar göstermektedir. Fakat belirtilen tekstillerin isimlendirme açısından farklılıkları olsa da, görsel ve yapısal açıdan standartları olmasa da bazı ortak bileşenleri söz konusudur.

Bu dokumaların genel özellikleriyle ilgili bilgiler için, Guliyeva ve Acar'ın konuyla ilgili görsel ve yapısal bilgileri derlediği "Azerbaycan Havsız Halılarının Bir Grubu Hakkında Araştırma" başlıklı yayınından faydalanılmıştır (Bk.: Guliyeva ve Acar, 2018) Belirtilen yayın kapsamında "Cecim", "palaz" ve "şedde" dokumalarını yakından incelemek üzere Bakü'deki Azerbaycan Halı Müzesi'ndeki örnekler görüntülenmiş ve basılı yayınlardan bilgiler derlenmiştir. Ulaşılan kaynaklarda dokumaların yapısal özellikleriyle ilgili detaylı teknik bilgilere rastlanamamıştır. Müze'de de detaylı incelemeye izin verilmediği için örnekler üzerinde sadece görsel inceleme yapılabilmiş, sıklık, iplik kalınlığı gibi yapısal özellikler görüntülerin ölçülerek değerlendirilmesiyle yaklaşık olarak verilebilmiştir.

Tasarımların, dokumaların belirleyici niteliklerine uygun olarak çözümlü, atkı yüzlü, eşit yüzlü bezayağı (Emery, 1995) veya ilave çözümlü kullanarak, deseni oluşturan renk dizimlerini dikkate alınarak, orjinallerine uygun hammaddeler kullanılarak görsel ve yapısal açıdan esin kaynaklarına uygun olması sağlanmıştır. Kumaşların giysi tasarımında kullanılarak güncel moda alanına taşınmasına karar verilmiştir. Tümdengelim çalışma metoduyla, giysi tasarımında kullanılacak kumaşların tuşe, renk ve desen özellikleri kumaş ve giysi tasarımcısı tarafından giysi modelleri üzerinde birlikte düşünülmüş ve kumaşların teknik çözümlerini, hammadde ve

renk özelliklerini içeren detaylı tasarımları giysi eskizleri üzerindeki etkileri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Bütüncül yaklaşıma uygun olarak esin kaynaklarını içeren ve çalışmaların çerçevesini belirleyen tasarım atmosferini oluşturan renk, doku, desen etkileri ve eskiz çalışmaları yapılmıştır. (Resim 1)

Resim 1: Dokuma ve giysi tasarımları için renk, desen doku etkileri ve eskizler.
Tasarım: Minara Guliyeva, 2017.

3. Cecim, Palaz ve Şeddenin Kısaca Dokumacılık Geçmişi ve Belirleyici Özellikleri

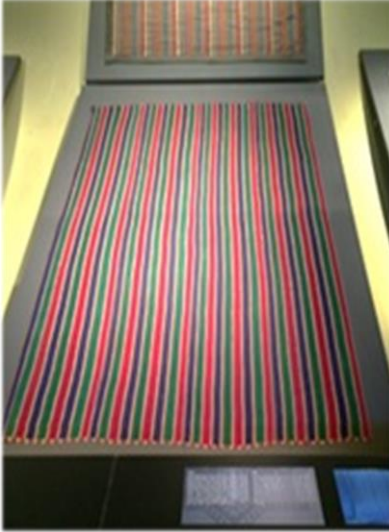
El dokumacılığı 12. ve 15. yüzyıllar arasında, Azerbaycan'da mevcut sanatlar arasında en çok gelişim gösterenlerden birisidir. Özellikle "cecim", "palaz" ve "şedde"nin, geleneksel Azerbaycan dokumaları içinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu yüzyıllarda Azerbaycan'da bulunan yabancı seyyahlar, yerli halkın hem iç, hem de dış pazarlar için çok miktarda yüksek kaliteli ipekli, keten ve yünlü kumaşlar, halı, cecim (Azerbaycan'da cecim, çözümlü bir dokuma türü olup, Anadolu'daki cecim dokumasından farklıdır) palaz vs. tekstil ürünleri dokuduklarını günlüklerinde belirtmişlerdir (Güngör, 2007: 173).

"Cecim" dokumaları, Azerbaycan'da hem halk hem de soyluların en sık kullandığı, dokumacılık geleneğini yansıtan önemli bir üründür. Çeşitli renklerde boyuna şeritlerden oluşan bir kompozisyona sahiptirler. Ensiz ve uzun parçalar halinde üretilen bu dokumalar çözümlüdür.

Çözümlü dokumada çözümlü ipliklerinin sıklığı atkı ipliklerine göre daha yüksektir ve atkı iplikleri çözümlülerin arasında saklanmaktadır (Mallett, 2000: 27). Yatay yer tezgâhında dokunan cecimlerin eni 25-30 cm, uzunluğu ise 15 m civarında olabilmektedir. Hazırlanacak ürünün ebadına bağlı olarak

bu şeritten gereken uzunlukta parçalar kesilerek yanlarından birbirine dikilmekle gereken genişlik ve uzunluğa sahip ürün elde edilir...Hem çözgüsü hem atkısı ipek olan cecimlerde çözgü, santimetrede 44-50'ye kadar çıkabilmektedir (Paşayeva, 2012: 103-111). Dokumalar “cecim yer hanası” adı verilen dar enli tezgahlarda üretilmektedir.

Kompozisyon tipine göre cecimler iki büyük gruba ayrılabilirler. Bunlardan 1.si kompozisyonu düz renkli şeritlerden oluşan cecimler; 2.si ise kompozisyonu desenli şeritlerden oluşan cecimlerdir. Ama şunu kaydetmeliyiz ki, kompozisyonu sadece desenli şeritlerden oluşan cecimlere çok az rastlanmaktadır. Bu grupta genelde desenli şeritlerle düz şeritler ve onları ayıran ince suların (çizgilerin) sıralanmasından oluşan kompozisyonlardan söz edilebilir (Paşayeva, 2012: 104). (Resim2; Resim 3)

Resim 2: Düz renkli şeritli cecim Azerbaycan Halı Müzesi - Fotoğraf: Minara Guliyeva, 2017.

Resim 3: Karabağ'dan desenli cecim, 20.yy. başları Azerbaycan Halı Müzesi - Fotoğraf: Minara Guliyeva, 2017.

“Cecim”ler, geçmişte Şamahı şehrinin ustaları tarafından dokunmuştur. Ürün olarak geniş bir yelpazede kullanılan cecimler Şirvan'da daha çok giysilik olarak değerlendirilmiştir.

“Palaz” veya “palas” olarak adlandırılan dokumalar, Azerbaycan'la birlikte Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya halkı arasında yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Hasır dokumalar çözgü telleri arasından atkının iki alt iki üstten atılması (ribs dokuma tekniği) suretiyle oluşturulmuştur. Azerbaycan'da bu dokumalara genel olarak “palaz” dokuma denilmektedir. Yün, pamuk, ipek ve keten liflerinden dokunmaktadır. Zamanında Şirvan, Udulu ve Paşalı kentlerinin ipek palazlar dokunmaktaydı ve bu yöreler ipek palazlarıyla bilinmekteydi (Yanar, 2019: 31).

“Palaz” kavramı ucuza mal olan döşemelik kumaşlar için kullanılır. Ancak araştırmalar “palaz”ların sadece yer yağısı değil, aynı zamanda giysi üretmek amacıyla da kullanıldığını göstermektedir (Guliyeva ve Acar, 2018: 26).

Bu kelime, Arap ve Fars sözlüklerinde dervişlerin giydiği kaba yün elbise anlamında da kullanılır. Antik dönemlerde yer yaygısı olarak kullanılmasının yanı sıra dini törenlerde kutsal giysi olmuş, yas törenlerinde kullanılmış hatta sufilik mesleği doğrudan “palaz” ile ilişkilendirilmiştir. Tevrat’ta dini törenlerde Yaratıcı (Tanrı) karşısında ibadet ederken palazdan dikilmiş bir elbise giyme gerekliliği vurgulanmıştır (Aliyeva, 1996: 36).

Görsel ve yapısal açılarından incelendiğinde, “cecim” dokumalar gibi çizgili desene sahip olduğu görülür. (Resim 4) Fakat üretim yöntemi açısından iki dokuma arasında temel farklılıklar bulunmaktadır.

Resim 4: Palaz örneęi, Azerbaycan Halı Müzesi - Fotoğraf: Minara Guliyeva, 2017

Paşayeva’ya göre; bunların arasında çok önemli bir fark vardır: “palas”ın atkı yüzlü, “cecim”in ise çözgü yüzlü bezayağı yapısında olmasıdır. Yani “palas”ın şeritlerini renkli atkı iplikleri, “cecim”inkini ise renkli çözgü iplikleri oluşturmaktadır (Paşayeva, 2012: 112).

Azerbaycan’da “palaz”lar, diğerler havsız halı türlerinden daha fazla üretilmiştir. Kullanımı günümüzde yaygın olarak devam etmektedir. Deve ve koyun yününden, ipekten ve pamuktan dokunmuş örnekleri mevcuttur. Desenleri de oldukça sadedir. “Palaz”lar genel olarak bezayağı örgülü basit dokumalardır. Sadece “çiyi palaz”lar motif içerir (Guliyeva ve Acar, 2018: 26). (Resim 5)

Resim 5: Çiyi palaz, Gazah, 20 yy. başları Azerbaycan Halı Müzesi - Fotoğraf: Minara Guliyeva, 2017.

Azerbaycan halkının geçmişte yaygın olarak kullandığı düz dokumalardan diğeri de “şedde” adıyla bilinmektedir.

“Şedde” yün, pamuk ve ipek ipliklerle bezayağı örgüsüyle dokunur ve dokuma yapısında çözgü ve atkılar eşit derecede görülür. Bezayağında her iki iplik sisteminin yapı içinde görüldüğü bu tür dokumalar “eşit yüzlü” dür (Emery, 1995). Genelde, şeddeler kırmızı ve lacivert çizgilerden ya da kırmızı-lacivert ipliklerin atkı ve çözgü yönünde eşit sayıda sıralanmasıyla ouşan kare (dama) desenlerine sahiptir.

Tahirov’a (2012: 32) göre; damalı (dama-dama) şedde daha fazla bilinmekle birlikte iki türü daha vardır. Bunlar: saya (düz veya şal) ve mezmunlu (zili veya tasvirli) şeddedir. Bu şeddelerin kalın dokunanlarından döşemelik, duvar örtüsü; ince dokunanlarından erkek ve kadın giysileri hazırlanır.

Damalı şeddeler (Resim 6) evlerde yorgan ve şilte yüzü, perde, çarşaf, torba vb. için kullanılırdı. Perde ve halı amacıyla dokunan şeddelerde karelerin yüzeyi, Karabağ ve Gazah havsız halılarına özgü hayvan ve kuş motifleriyle süslenmiştir (Resim 7). Motifler takviye atkı ile yapıldığı için dokuma üzerinde işleme gibi görünürler. Damalı şeddeler ağırlıklı olarak yün, ipek ve nadiren pamuk ipliklerinden dokunur. Evde dama-dama şeddeden bayram ve düğün elbiseleri, çadra (çarşaf), perde ve döşek yüzü dikilir, bey (damat) çadırı kurulurdu (Tağiyeva, 2015: 35).

Resim 6: Damalı şedde, Karabağ, Azerbaycan Halı Müzesi, 20. yy. başları
Fotoğraf: Minara Guliyeva, 2017.

Resim 7: Tasvirli şedde, Azerbaycan Halı Müzesi 20. yy. başları.
Fotoğraf: Minara Guliyeva, 2017.

19.yy'da, Rusya'nın Orexovo Zuevo, Tver ve Ivanovo Voznesenski kentlerinde düşük maliyetli çeşitli şark desenli kumaşların üretilmesi ve Azerbaycan'da da yaygınlaşması sonucu yerel işletmelerin kumaş üretimi yavaş yavaş ortadan kalkmış ve şal şeddelerin kullanımı tamamen durmuştur. Fakat günümüzde Azerbaycan'da hala bu tür yünlü kumaşlara halk arasında şal, şedde denilmeye devam edilmektedir (Guliyeva ve Acar, 2018: 30).

4. Geleneksel Örneklerinden Esinlenerek Tasarlanan Kumaşlar

İncelenen örnekler doğrultusunda tasarlanan kumaşlar için öncelikle hazır boyanmış ipliklerden seçim yapılmış, gerekli görüldüğü durumlarda ham yün ipliklere asit boyarmaddelerle boyama yapılmıştır. Uygulamalar armürlü deneme tezgahlarında gerçekleştirilmiştir. (Resim 8)

Resim 8: Tasarımlar için seçilen hazır iplikler ve tasarımlar için boyanan iplikler.

Çalışma kapsamında geleneksel kumaşların eski örnekleri yapısal ve estetik açıdan incelenerek belirleyici niteliklerini sağlayan ortak değerleri ortaya konulmuştur. Örneğin; “cecim” dokumalarının genel olarak atkılara oranla daha sık çözgümlü yani “çögü yüzlü bezayağı” örgüsünde ve motif üretimini sağlayan ilave ipliklerle, çözgü yönünde çizgili desende üretildiği ve bunların bir çok “cecim” dokumanın ortak değeri olduğu tespit edilmiştir. Kumaş Tasarımı-1’de bu tür ortak özellikler dikkate alınmıştır.

Genellikle yer yaygısı olarak dokunanan dar enli olan “cecim”lerin üretim şekline uygun olarak, kumaş boyunda çizgili bir desen üretmek üzere renkli yün çözgümler hazırlanmıştır. Çözgü sıklıkları, geleneksel örneklerinde olduğu gibi atkı sıklıklarından yüksek tutulmuştur. Bu sayede renkli çözgümlerin yüzey üzerinde daha çok görüldüğü, atkı ipliklerinin ise neredeyse görünmediği boyuna çizgilere sahip bir desen elde edilmiştir.

Cecimlerin ipek olanlarında çözgü sıklığı 44-55 tel/cm olanlarına rastlansa da, 8/2 Nm inceliğinde yün çözgü kullanıldığı için sıklık daha düşük tutulmuştur. “Kompozisyonu desenli cecim”lerde olduğu gibi bezayağı örgüsüne sahip zeminde ilave/ekstra çözgü kullanılarak üçgen motifler oluşturulmuştur.

Geleneksel cecimlerde genellikle doymuş renkler kullanılırken, onlardan farklı olarak, kumaşın deseninin giysi formlarından daha ön planda olmasını önlemek üzere doymamış renkler tercih edilmiştir. (Resim 9)

Resim 9: Kumaş tasarımı-1, cecimden esinlenen dokuma ve desen detayı - Tasarım: Sedef Acar, 2017.

Kumaşın çözgü sıklığı: 18 tel/cm, atkı sıklığı: 8 tel/cm’dir. Uygun kumaş gramajına yakın değerleri sağlamak üzere çözgümlerde 8/2 Nm yün, atkılarda ise 10/2 Nm pamuk kullanılmıştır. (Tablo 1)

Tablo 1: Kumaş tasarımı-1'in yapısal özellikleri

	CECİM (Kumaş tasarımı- 1)
Teknik	Ekstra Çözgü
Örgü	Bezayağı
Çözgü sıklığı	18 tel/cm
Atkı sıklığı	8 tel/cm
Kumaş eni	40 cm
Çözgü hammadde-numarası	Yün- 8/2 Nm
Atkı hammadde-numarası	Pamuk-10/2 Nm

Palaz dokumaların ortak belirleyici nitelik gösteren özellikleri “atkı yüzü bazayağı” örgüsüne sahip olmaları ve enine çizgili desenler içermeleridir. Kumaş tasarımı-2 bu özellikler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Yün, ipek, pamuk veya keten liflerinden üretilen palaz dokumalar dikkate alınarak, giysi üretiminde değerlendirilen Kumaş tasarımı-2'de pamuk çözgü ve yün atkı kullanılmıştır. Çözgü sıklıkları geleneksel örneklerinde de olduğu gibi atkı sıklıklarından daha düşüktür. Bu nedenle renkli atkıların yüzey üzerinde tamamen görüldüğü, çözgülerin hiç görünmediği enine çizgili desenler elde edilmiştir.

Kumaş tasarımı-2 geleneksel örneklerinde olduğu gibi kırmızı ve lacivertin doymuş renk tonlarıyla dokunmuş, gri ve beyaz da dengeleyici renkler olarak kullanılmıştır. Beyaz renkli dar çizgiler geniş olan diğer renkleri çerçeveleyici bir etki göstermektedir. (Resim 10)

Resim 10: Kumaş tasarımı-2, palazdan esinlenen dokuma tasarımı. Tasarım: Sedef Acar, 2017.

Kumaşın çözgü sıklığı: 4 tel/cm, atkı sıklığı: 8 tel/cm'dir. Uygun kumaş gramajına yakın değerleri sağlamak üzere çözümlerde 10/2 Nm pamuk, atkılarda 4 Nm yün iplikler kullanılmıştır. Bu değerler sayesinde

kışlık kullanıma uygun, hem etek hem çanta olarak kullanılacak nitelikte, düşük dökümlülük özelliği olan, kalın bir kumaş elde edilmiştir. (Tablo 2)

Tablo 2: Kumaş tasarımı-2'nin yapısal özellikleri

	PALAS (Kumaş tasarımı -2)
Teknik	Tek kat
Örgü	Bezayağı
Çözümlü sıklığı	4 tel/cm
Atkı sıklığı	8 tel/cm
Kumaş eni	40 cm
Çözümlü hammadde-numarası	Pamuk- 10/2 Nm
Atkı hammadde-numarası	Yün- 4 Nm

“Şedde” dokumalarının ortak belirleyici niteliklerini gösteren özellikleri “eşit yüzlü bazayağı” örgüsüne sahip olmalarıdır. Bu görüntülerin oluşturulabilmesi için çözgü yönünde eşit sayıda iki farklı renkle renk dizilimi yapılmalıdır. Bu sayede çizgili veya her iki yönden renk gruplarının çakışmasıyla elde edilen kareli desenler üretilmektedir. Kumaş tasarımı-3 bu özellikler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Kumaş tasarımı-3'de kareli ve çizgili görüntülerine uygun bir desen üretmek üzere yün çözgüler ve atkılar elde boyanmıştır. Geleneksel örneklerinde olduğu gibi çözgüler iki ayrı renk grubunda sıralanmıştır. Ayrıca, çözgü ve atkı sıklıklarının eşit değerlerde tutulmasıyla çözgü ve atkı renk buluşmalarının durumuna göre boyuna çizgilere ve karelere sahip bir desen elde edilmesi sağlanmıştır.

Dokumada geleneksel şedde örneğine benzer şekilde bordo ve gri iplikler boyanarak kullanılmıştır. (Resim 11)

Resim 11: Kumaş tasarımı-3, şeddeden esinlenen kumaş. Tasarım: Sedef Acar, 2017.

Kumaşın dokusunda çözü ve atkı eşit değerde görüldüğü için çözüde ve atkıda aynı incelikte ve yün iplikler, eşit sıklıkta kullanılmıştır. Kullanılan 4/2 Nm incelikte yün iplikler, 4 tel/cm çözü ve atkı sıklığında dokunmuştur. (Tablo 3)

Tablo 3: Kumaş tasarımı-3'ün yapısal özellikleri

	ŞEDDE (Kumaş tasarımı- 3)
Teknik	Tek kat
Örgü	Bezayağı
Çözü sıklığı	4 tel/cm
Atkı sıklığı	4 tel/cm
Kumaş eni	40 cm
Çözü hammadde-numarası	Yün- 4/2 Nm
Atkı hammadde-numarası	Yün- 4/2 Nm

5. Giysi Tasarım Süreci ve Uygulamaları

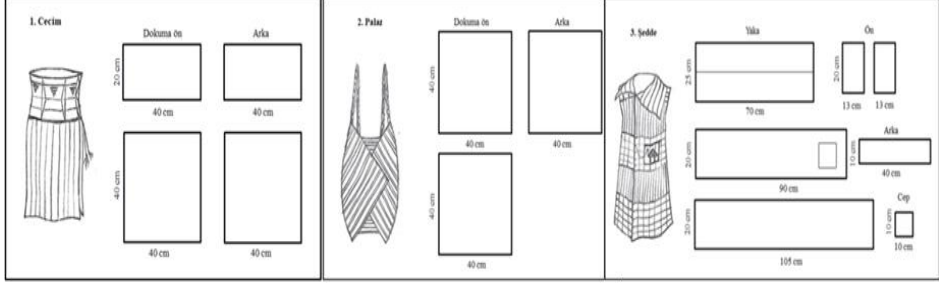
“Cecim”, “palaz”, “şedde” dokumaların hammaddeleri, kalınlıkları, renkleri ve desen etkileri dikkate alınarak kışlık giysiler tasarlanması uygun görülmüştür. Kumaşlarda çizgi ve kare içeren keskin geometrik desenler ve genellikle doymuş renklerin bir arada kullanılması giysi formlarını baskılayıcı bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tüm bedeni kaplamayan, basit formlu giysiler tasarlanarak kumaş deseni ve form dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Tüm görsel ve fiziksel etkiler dikkate alınarak kağıt üzerinde giysi eskizleri yapılmıştır. (Resim 12)

Resim 12: Giysi Eskizleri - Tasarım: Minara Guliyeva, 2017.

Doğal malzemeler ve elde üretimle birlikte, sürdürülebilirlik ve yavaş moda kavramlarına da odaklanan çalışma sürecinde atık miktarını da

mümkün ölçülerde azaltmak amaçlanmıştır. Bu nedenle giysiler için gerekli olan kumaş parçalarının kalıplara yetecek boyutlarda dokunması ve ayrıca kalıpların minimum ölçüde kesim ve dikim işlemi içermesi hedeflenmiştir. Kumaşlar enine ya da boyuna çizgiler içerdiği için giysi kalıpları için yeterli olacak kumaş ölçüleri, desen yönleri de dikkate alınarak dokumaya başlamadan önce planlanmıştır. (Resim 13)

Resim 13: Cecim, palaz ve şede dokumalarla giysi tasarımları kumaş ölçüleri. Minara Guliyeva, 2017.

Tümdengelim tasarım anlayışı doğrultusunda giysi eskizlerindeki desen ve tuşe etkilerine uygun şekilde tasarlanıp dokunan Kumaş tasarımı-1, Giysi tasarımı-1 için uygulanmıştır. Bu doğrultuda iki yandan yırtmaçlı, üzerinde dışa doğru çevrilmiş pensleri olan korsaj etkili kalın bir kemere sahip etek üretilmiştir. (Resim 14) Giysi tasarımı-1 üretilirken kumaşlar dokundukları şekliyle kullanılmış, kalıp kesimi yapılmamıştır. Elde dikilen eteğe sarkmaması için astar uygulanmıştır. Arka ve ön parça dikişle değil, kordonlarla sarılarak birleştirilmiştir.

Resim 14: Kumaş tasarımı-1'in kullanıldığı Giysi tasarımı-1'in uygulaması - Tasarım: Minara Guliyeva, 2017.

Kumaş tasarımı-2, Giysi tasarımı-2 için uygulanmıştır. Giysi tasarımı-2 üretilirken kumaşlar dokundukları şekliyle kullanılmış, kalıp kesimi yapılmamıştır. Çapraz yerleştirilmiş, elde dikilerek astarlanan kumaşlar düğmelerle birleştirilmiştir. Diyagonal çizgi yerleşimli etek uzun askılarla vücuda oturtulmuştur. Birleştirilmesi için dikiş kullanılmayan etek, alt kısmı toplanarak bir çantaya dönüşebilmekte bu sayede çok amaçlı kullanım olanakları ortaya çıkmaktadır. (Resim 15)

Resim 15 : Kumaş tasarımı-2'nin kullanıldığı Giysi tasarımı-2 ve çanta tasarımı uygulaması.
Tasarım: Minara Guliyeva, 2017

Kumaş tasarımı-3, Giysi tasarımı-3 için uygulanmıştır. Giysi tasarımı-3 üretilirken kumaşların dokunmuş şekilleri giyside omuz ve yaka kalıbı oluşturmak için az miktarda kesilmiştir. El dikişi yanında, işleme ve iplik bağlantıları yapılan Giysi tasarımı-3'ün yün kumaşı asit boyarmaddelerle elde renklendirilmiştir. Şedde kumaşlarının genel yapı ve desen özelliklerinden esinlenilerek dokunan kumaşta oluşturulan boyuna çizgiler ve kareli desenler Giysi tasarımı-3 üzerinde kalça, bel, omuz ve yaka bölgelerinde önceden planlanan dağılıma uygun olarak yerleştirilmiştir. Bu plana göre; giysinin kalça ve bel bölgesi kareli desen, omuz ve yaka bölgesi çizgili desenlerden oluşturulmuştur. Giyside cep uygulaması yapılmış, üzerine bazı şedde kumaşlarda karşılaşılan desenler elde nakış tekniğiyle uygulanmıştır. Ayrıca kalça, bel, omuz ve yaka kalıpları çözgü ve atkıda kullanılan yün ipliklerle uzun yüzmeler yaptırılarak birleştirilmiş giysi üzerinde ızgara görüntüleri elde edilmiştir. (Resim 16)

Resim 16: Kumaş tasarımı-3'ün kullanıldığı Giysi tasarımı-3'ün uygulaması - Tasarım: Minara Guliyeva, 2017

6. Sonuç ve Öneriler

Maddi kültür varlıkları biçim, desen, doku, renk gibi estetik özellikleriyle üreticisi olan toplumların geleneksel nesnelere dönüşmektedir. Tekstil açısından ele alındığında geleneksel öğeler içerisinde dokumanın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Coğrafik koşullar ve göç kültürünün de getirdiği unsurlar nedeniyle dokuma Türk topluluklarında en yaygın tekstil uğraşı olmuştur. Düz dokumalar özellikle yün ve sonrasında ipek ve pamuğun da kullanıldığı bir çalışma alanıdır.

El dokumaları toplumların kültürel birikimlerinin özgün yansımalarından birisidir. "Havsız halı" olarak adlandırılan düz dokumalar Azerbaycan'da büyük öneme sahiptir. Esin kaynağı olarak ele alınıp çağdaş tasarımlara taşınan dokumalar geleneksel estetik öğeler yanında, geleneksel üretim yöntemlerinin eylemsel sürdürülebilirliğini de sağlamaktadır.

Ekonomik getiriler açısından ele alındığında, esin kaynağı olarak ele alınan geleneksel dokumaların özgün değerleriyle farklılık talebi içinde olan tekstil tüketicilerine kapsamlı seçenekler sunduğu görülmektedir.

Kültürel öğelerin çeşitli tasarım alanlarında kullanımıyla, toplumların özgün üretim yöntemleri dünyaya açılabilir.

Araştırma sürecinde Azerbaycan Halı Müzesi'nden elde edilen görseller ve yazılı kaynaklarda “cecim”, “palaz”, “şedde” dokuma örnekleri incelenmiştir. Renk, doku, desen, kumaş yapısı açısından ortak olan belirleyici nitelikler çalışma için tasarım girdileri olarak ortaya koyulmuştur. Tümdengelim yöntemiyle giysi ve kumaş birlikteliği dikkate alınarak kumaş tuşeleri, desen, renk özelliklerini de içeren giysi tasarım eskizleri yapılmış ve düşünülen etkileri sağlayacak kumaşlar tasarlanıp üretilmiştir. Bu süreçte giysi modeli ve kumaşlar arasındaki yapısal ve görsel özelliklere yönelik ilişkiler dikkate alınmıştır.

Sonuç olarak geleneksel esin kaynaklarının sağladığı görsel ve yapısal etkiler paralelinde, iplikten başlayarak, dokuma kumaş ve giysi tasarım ve üretim sürecinin bir bütün olarak ele alındığı bir yöntem uygulanmıştır. Bu sayede geleneksel tekstillerin esin kaynağı olarak kullanılması sürecinde tasarımın her noktasında konuyla ilgili farkındalık düzeyi yüksek tutularak, tasarımcıların belirlenen konudan kopmadan çalışmasını sağlayacak bir yöntem denemesi yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ACAR, Sedef - TOSUN, Ecem (2016). “Tülü ve Benzeri Dokumalar Örneğinde Tekstil Mirasının Güncel Tasarım Kavramıyla Buluşması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, II.Uluslararası Sanat ve Tasarım Kongresi Sözlü ve Poster Özet Bildiri Kitabı*, 16-21 Ekim, s.115, İzmir: Dokuz Eylül Matbaası.
- ALİYEVA, Kübra (1996). “Halı Dokuma Sanatında “Lulubafi” İlme-Düğüm Forması ve “Palaz” Gibi Halılarda Tarihi Çağlara Bakış”. *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim, Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* (27-31 Mayıs), s.36, Kayseri: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- EMERY, Irene (1995). *The Primary structures Of Fabrics*. An Illustrated Claacasification, Washington: Thames and Hudson Pbl.
- GULİYEVA, Minara - ACAR, Sedef (2018). “Azerbaycan Havsız Halılarının Bir Gurubu Hakkında Araştırma”. *Kesit Akademi Dergisi*, ss.19-33, ISSN: 2149-9225.
- GÜNGÖR, Tuncay (2007). *Azerbaycan Dokuma Sanatında Minyatürün Yeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- LARSEN, Jack Lenor - WEEKS, Jeanne (1975). *Fabrics For Interiors*. New York: Van Nostrand Reinhold Company.
- MALLET, Marla (2000). *Woven Structures*. Atlanta: Christopher Publications.
- PAŞAYEVA, Valide (2012). “Azerbaycan Cecimlerinin Sanatsal ve Teknik Özellikleri ile Günümüzdeki Durumu”. *Ariş Dergisi*, S. 8, ss.103-111
- SEIVEWRIGHT, Simon (2013). *Moda Tasarımında Araştırma ve Tasarım*. Moda Tasarım Temelleri Dizisi 1. (Çev.: Burcu Bakın), İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- TAGHİYEV, Nuraddin - TAGHİYEVA, Narmina (2007). “On The Terminology of Azerbaijan Flatwoven Rugs”. *I. Uluslararası Türk El Dokumaları Kongresi-01-02 Kasım*, ss.212-215, Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı Yayınları.

TAĞIYEVA, Röya (2015). *Azerbaycan Halı Ansiklopedisi*. Bakü: AXDM.

YANAR, Ayşem (2019). "Azerbaycan Halı Müzesi". *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. Yaz/2019, ss.27-43

Elektronik Kaynaklar

BUZATTİ, Dino (1963). "Corriere della Sera" (Milan based daily)- July 17, <http://www.kenscott.it/en/kenscott.html> (Erişim: 11.10.2016)

TAHİROV, Kerim (2012). "Azerbaycan Halısı", *Bakü: M.F.Axundov adına Milli Kitabxana*, <http://azcarpetmuseum.az/front/az/collections/8> (Erişim: 24.09.2018)

Arşiv Kaynakları

Azerbaycan Halı Müzesi, (2017). Bakü/Azerbaycan.